

ДНЕВНИЦИ И СПОМЕНИ
ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

**ДНЕВНИЦИ
И СПОМЕНИ
ЗА ИЛИНДЕНСКО-
ПРЕОБРАЖЕНСКОТО
ВЪСТАНИЕ**

ИЗДАТЕЛСТВО НА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ
СОФИЯ-1984

ГЕОРГИ ИВАНОВ БЕЛЕВ

Роден е през 1875 г. в Охрид. Завършил българската гимназия в Солун в 1889 г. Участник в македоно-одринското движение в България. През 1901 и 1902 г. е касиер на Върховния македоноодрински комитет в София начело със Ст. Михайловски и Ив. Цончев. В Илинденско-Преображенското въстание участва в състава на четите на ВМОК в Серския въстанически окръг. През 1912—1913 г. е директор на българската мъжка гимназия в Солун. Умира през 1945 г. в София.

УЧАСТИЕ НА МАКЕДОНСКАТА ЕМИГРАЦИЯ В ИЛИНДЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ.

На 4 януари 1903 г., в гр. Солун завърши заседанията си тайният конгрес свикан от Ц[ентралният] к[омитет] на В[ът-решната] м[акедонска] р[еволюционна о[рганизация]. В тоя исторически конгрес се взе решение през същата 1903 г. да се обяви в Македония повсеместно стратегическо въстание.¹

За това важно и съдбоносно за Македония решение бе осведеномен съевременно Върховния македоно-одрински комитет в София, върховно управително тяло на организираната македоно-одринска емиграция в България. Комитетът бе поканен да вземе активно участие във въстанието. ВМОК с радост прие поканата и употреби всичко зависещо от него за организирането на всички сили във България необходими за въстанието. На първо време комитетът трябваше да се сдобие с повече парични средства. За тази цел през м[есец] януари 1903 г. той издаде македонски бонове от по 10 лв. сребро единия на обща сума 200 000 лв. и македонски марки от разни стойности на сума 50 000 лв. С пласирането на боновете и марките бяха задължени македоно-одринските дружества и комитетските делегати. Освен това с ред окръжни, Комитетът задължи всички македоно-одрински дружества да засилят до максимум своята родолюбива дейност да събират материали, пари да сключат заеми от Б[ългарска] н[ародна] б[анка] и от други кредитни учреждения под поръчителството на видни граждани и събраните парични средства да бъдат внесени в касата на Комитета най-късно до 15 февруари.

На тия комитетски покани се отзоваха с готовност всички М[акедоно-] одр[ински] дружества. Вред в България се събираха помощи, материали, даваха се вечеринки, лотарии и концерти, разни забави и все в полза на македонското освободително дело. Никой македонец и одринчанин, никой българин не отказваше своята лепта, всеки помагаше с каквото можеше. В България отново закипя трескава работа с цел да се помогне на мак[едоно]-одр[инско] освободително дело. Цяла България бе обзета от един трескав дух от една силна вяра, каквото дните на македоно-одринското робство са вече преброени.

Ентузиазмът в България бе такъв, че в много градове дамски комитети събираха средства и материали за македонското освободително дело и всичко събрано своевременно бе изпращано в Комитета.

За да се подготви населението в Македония и Одринско по-добре за великата борба, решено бе: със съгласието на ЦК на ВМОРО, да бъдат изпратени във всеки революционен район в Македония и Одринско най-малко по един офицер, предимно родом от Македония и Одринско. За тази цел, Комитетът изпрати секретни лични писма до всеки офицер, родом от Македония и Одринско, с молба до 15 февруари 1903 г. всеки да съобщи в Комитета: желае ли доброволно да напусна българската армия и тайно, по канал да бъде изпратен в Македония или Одринско, като организатор на въстанието и инструктор на въстаническите отряди.

Цялата тая дейност на комитета не можеше да бъде укрита от погледа и знанието на българското правителство. Нещо повече, при среща с негови членове и при нашия решителен отказ да им дадем сметка за вършената наша дейност — то ни посочи, като факт, какво една от секретните наши покани до офицерите е била вече в ръцете на Мелхамето, тогава султански представител в София, който поискал обяснения за това от българското правителство.

Стреснато, уплашено от това що ставаше в България и от онова, което щеше да стане в Македония и Одринско, неподготвено да посрещне великите събития, а главно, под натиска на Русия, ангажирана тогава всецяло в крайния изток с Япония, българското правителство реши: да разтури македоно-одринските организации в България, да арестува и даде в съд по закона за разбойниците нас членовете на комитета и така да осуети въстанието.

На 1 февруари 1903 г., тъкмо в деня когато Софийското М[акедоно-]о[дринско] дружество щеше да реализира сключения заем от Б. Н. банка, на сума 400 000 лв., и щеше да ги внесе в касата на Комитета, правителството турна ръка и закри ВМОК и всички М[акедоно]-о[дрински] дружества в Бъл-

гария, като конфискува всички техни имоти, материали и ценности, като арестува и нас — членовете на Комитета.

Враждебното обаче държане на българското правителство спрямо тъкменото въстание, както и закриването на М[акедоно-] [одринските] организации в България не дадоха очакваните резултати. Въпреки всички пречки на правителството, революционното движение в Македония се развиваше с бърз темп и на Илинден 1903 г. революцията бе обявена от върха Победоносец над с. Смилево, Битолско.

[...]

Благодарение на това, че по-голямата част от държавните служители по всички ведомства бяха членове на македоно-одринското дружество без оглед на месторождението, нарежданията на правителството, явни и тайни, не се изпълняваха, не постигаха своята цел и всенародното движение в полза на македонското освободително дело растеше и се ширеше в България все повече и повече. А когато на Илинден бе обявена революцията в Македония, родолюбивото чувство у македоно-одринската емиграция и това у всички българи от княжеството, бе в своята апогея. София, седалището на ВМОК, гъмжеше от доброволци. Ние, членовете на комитета, освободени от затвора, както и нашите сътрудници в делото, от тъмни зори до тъмна вечер посрещаме доброволците и с особени бележки на групи и поединично, кои като работници, кои като туристи и пътници, по пътищата ги отправяхме на сборните населени погранични постове: Кюстендил, с. Гюешево, Дупница, с. Рила, Рилския манастир, Самоков и другаде и оттам комитетските делегати отправяхме с куриери в непристъпните високи планински лабиринти край турската граница, дето бяха скътани и пазени комитетските материали: оръжие, патрони, съестни продукти и др.

Най-сетне, когато всичко по-важно и необходимо бе на границата, ние — членовете на Комитета и нашите другари — съратници в делото, пред върховните интереси в Македония, свихме нашето върховистко знаме и през м. август 1903 г. заминахме с доброволчески отряди за Македония и там, под знамето на ВМОРО воювахме за нейната свобода.

Водач на върховистите, войводата-генерал Ив. Цончев и сега, както при Джумайското въстание през 1902 г., се постави на чело на многобройните обединени революционни сили от върховисти и вътрешни и пое ръководството на революционното движение в Серския революционен окръг.

На 5 септември 1903 г., вечерта, съборът станал край брега на Брезнишкото езеро, Неврокопско, реши: въстанието на Серския революционен окръг да бъде обявено на 14 септември (ст. ст) — Кръстовден и да бъде то общо, повсеместно, при което войводите, Любомир Стоянчев, Илия Кърчовалията, Генко

Гечев, Наки Георгиев, Стоян Бошов и др., да действуват в Демир-Хисарско; четите на войводите: Юрдан Стоянов, Борис Стрезов, Петър Дървингов, Дончо Златков, Яне Сандански и др. — в Мелнишко: четите на войводите: Димитър Атанасов, Михаил Чаков, Стоян Мълчанков, Копаран Чауш и др., в Неврокопско, а четите на войводите: Анастас Янков, Александър Манов, Христо Танушев, Димитър Зографов, Колю Лефтеров, Серафим Парталев, Ив. Ботушаров, Бодков, Цветко Бизов, Кочо Молеров и др. — в Разложко. Главният пък шаб на чело с генерал Иван Цончев и Димитър Стефанов, да бъде в Банския балкан.

На 6 септември, всеки отряд замина за своето местоназначение. При раздялата, на началниците на всеки отряд бяха дадени с хиляди екземпляри от следната печатна прокламация, която да бъде пръсната из всички градове и села в Серския революционен окръг, няколко дена преди въстанието.

ПРОКЛАМАЦИЯ

Братя Македонци и Одринци!

В дългата борба за свободата, бихте се като герои.

Под развятото знаме на свещената революция воювахте с постоянство и упоритост.²

Дивна бе смелостта Ви.

Вие не се поколебахте да се изтърпите срещу грозната тирания и да застанете само със собствените си сили срещу една могъща империя подкрепена от безброй наши врази.

Със силата на вашата десница вие разтресохте омразното османско владичество, сто хиляди султанови войници и безчет агарянска сган не сломи вашия полет.

Самопожертвуванието Ви нямаше предел.

Отрекохте се от всичко и всичко принесохте пред жертвеника на свободата.

Селата Ви биваха опожарявани, домовете ви разрушавани и разграбвани, децата ви заклани, сестрите ви, жените ви и майките ви поругани, редица доблестни борци гинеха в борбата и оросяваха отечествената земя със скъпата си кръв.

Колкото по-скъпи бяха жертвите и загубите, още по-пламенно прегръсвахте борбата.

Димящите огнища укрепяваха мъжеството Ви: писъците на децата и воплите на жените разяряваха душата ви, изнедрата на отечествената земя, излитаха нови борци и заемаха местата на загиналите и свещенното знаме на свободата още по-гордо се развяваше по върховете на милата родина.

Вразите онемяха пред вашето юначество.

А людете и народите, чието сърце тупти от благородни чо-

вешки чувства, следят с удивление вашата чудна борба и гла-са им се надига за нас и за вашата свобода.

Силите на тиранията вече са изчерпани.

Още един юнашки удар и вековната тирания ще се пова-ли на земята в тръпките на смъртта.

Братя Македонци и Одринци!

Зората на свободата се показва вече над Македоно-одрин-ския кръгозор. Тя чака тоя удар за да блесне с всичкото си лъчезарно сияние над Македония и Одринско.

Гответе се, прочее, за тоя удар и бъдете всички по места-та си, защото настъпи вече бойния час и викът „СВОБОДА ИЛИ СМЪРТ“, ще скърши оковите на робството и ще дове-де до тържеството на правда за Македония 1903 г.

ОТ ВЪРХОВНОТО УПРАВЛЕНИЕ.

Горната прокламация бе разпръсната от нашия отряд в Мел-нишко на 12 септември.

Въстаническите отряди, подкрепени от местната милиция сега кръстосваха Македония и водеха люти сражения с турски-те пълчища. Революционната борба бе в своя разгар. Много жертви се дадоха и от двете борещи се страни. Няколко бъл-гарски и турски села бяха опожарени.

Най-сетне настъпи зимата и турна край на борбата.

Тая величава борба, проявена през Илинденското въста-ние от българското население в Македония, привлече още по-вече вниманието на великите сили и те наложиха на Турция Мюрцшегските реформи, които бяха една много важна придо-бивка за нас; и ако не бяха те осуетени от младотурската ре-волюция през 1908 г., Македония щеше отдавна да се радва на своята свобода.

Жив свидетел и съучастник на тая величава борба, членът на ВМОК и четник-секретар в доброволческия отряд на вой-водата — капитанът Юрдан Стоянов, тук давам бегло моите спомени за движението и сражението на тоя отряд.

Първи от доброволческите отряди, които минаха турската граница и се озоваха в Македония след обявата на Илинден-ското въстание, бяха отрядите на войводата — капитан Юрдан Стоянов и войводата на Серския револ[юционен] окръг Яне Сандански и Димитър Стефанов със своя щаб и своята чета от около 30 души.

На 28 август дойдоха и се присъединиха към нас войводи-те на ВМОРО Михаил Чаков и Стоян Мълчанков със своите чети. На 31 август, от сутрин до тъмна вечер водихме лют бой с турския аскер западно от Пиринската ливада. В тоя бой четата на Яне Сандански даде един убит и един ранен, а че-тата на Юрдан Стоянов един ранен.

На 1 септември, в с. Пирин се води бой между турския ас-

кер и пристигналите в селото доброволчески отряди на чело с войводата генерал Ив. Цончев, полковник [Анастас] Янков и др. След прекратяването на боя, около полунощ, ние се срещнахме и обединихме с тия на генерал Цончев над с. Пирин, при Гръцката поляна.

Според разказите на пиринчани, в двете сражения станали на 31 август и 1 септември, турците са дали повече от 100 души убити и ранени.

На 2 септември, в тъмна зора, съединените отряди на върховисти и вътрешни, на брой около 700 души, под началството на генерал Цончев, напуснахме Гръцката поляна и на 5 с. м., се разположихме в котловината на Брезнишкото езерце, Неврокопско, дето се взеха важни решения за деня на въстанието в Серския рев[олюционен] окръг и за разпределението на нашите бойни сили.

На 6 септември след обед, всеки отряд замина за определения му район на действие през време на въстанието.

Нашият отряд, състоящ се от четите на Юр. Стоянов, П. Дървингов, Дончо Златков и Яне Сандански, под началството на Юр. Стоянов, същият ден замина за Мелнишко, област определена за наше действие.

Поради туй, че ръководителите на Серския револ[юционен] окръг не бяха подготвили организираното население в Мелнишко за настъпващата велика борба — революцията и бяха оставили населението съвсем невъоръжено и никак необучено в стрелба и военни прийоми, на нашия зов за въстание, населението не се обади, обаче то редовно ни продоволствуваше и осведомяваше за движението на турските пълчища, които наводниха страната и със своите непрекъснати маневри ни пречеа да предприемем сами решителни акции.

След умелите наши маневри да се движим бързо, да се озоваваме ту тук, ту там, и с това да държим турците винаги на шрек и в постоянно движение, най-сетне на 25 септември, когато зимата настъпи и движението ни из Пирин бе много затруднено, ние напуснахме Мелнишко и на 28 с. м., минахме границата и се озовахме в България.

Б. м. Б. д.

НБКМ—БИА, кол. 42, оп. 1, а. е. 7, л. 1—14. Оригинал. Машинопис.

БЕЛЕЖКИ

¹ Конгресът заседава от 2 до 4 януари под председателството на Ив. Гарванов с участието на 17 делегати легални дейци от окръзите. На 14 януари е подписан протокола за подготовка и обявяване на въстание през 1903 г. Авторът пропусна, че решението за въстание се отнася и за Одринско.

² Става дума за Горноджумайското въстание организирано от ВМОК през септември 1902 г. и жестоко потушено от властта.